

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

KISS AURÉL

Kultúra és emeletek

„A kultúra létezik, fejlődik ott is, ahol nincs szocializmus. De szocializmus kultúra — a tömegek kultúrája — nélkül elképzelhetetlen.” A lenini kulturális forradalomnak ez az alap gondolata három évtizede sokféle szellemi energiát, anyagi erőt hozott mozgásba egész népünk szellemi gazdagodása, értelmesebb, tartalmasabb és emberibb élete érdekében. Eredményét nemcsak azok a mostanában gyakran idézett mutatók dokumentálják, amelyekkel általában egy közösség kulturális viszonyait jelezni szokás. Nemcsak az iskolázottsági arányok, a művelődésre fordított összegek, a művelődési feltételek javulása, a kiállítás-, színház- és mozilátogatók, a könyvtári tagok számának gyarapodása — egész életünk: hétköznapijaink, igényeink és szokásaink történelmi méretű fejlődésével mérhető kulturális haladásunk.

Sokféle adat és tapasztalat mutatja: az egyetlen valóban humanista társadalom, a szocializmus képes arra, hogy a kultúrát a legszélesebb értelemben a mindennapokat alakító erővé fejlessze, a kultúra képzeletbeli és valóságos épületeit magasba emelje.

A kulturális forradalomnak ez az egész társadalmat érintő, átformáló törekvése az elmúlt néhány évben különösen érzékletessé vált. A programot adó, módszereket és célokat, eszközöket tisztázó elmúlt fél évtizedben átfogó program született a tudományos alkotó munka, a közoktatás, s legújabban a közművelődés továbbfejlesztésére. Ez utóbbi jelentőségéről — éppen széles körű társadalmi hatása miatt is — sok szó esett. Politikai fórumokon, a közélet különböző szinterein, magánbeszélgetésekben és a sajtóban egyöntetű volt a vélemény: a Központi Bizottság közművelődéspolitikai határozatában a kultúra, a művelődés kapcsán többről, társadalmi fejlődésünk további lehetőségeiről és irányáról is szó esett. Sokak számára világos, hogy a mostani döntés országos szinten és a politika helyi terepein nem azért született, mert a szellem földszintes viskói és a lakóházak sokemeletes épületei közötti feszültséget kell feloldani. Nem a kispolgári türelmetlenség, a műveltséget huszáros rohammal bevenni akaró voluntarizmus, a kulturális forradalmat „átnevelésként” értelmező ál-marxizmus döntéseink alapja, sokkal inkább az az igény, amelyet a határozat a szocialista embereszmény alapján fogalmazott meg:

„A szocialista társadalom további építése szakmailag jól képzett, a termelési kultúra és a munkaerő kölcsönös követelményeinek megfelelő, munkájukat tudatosan, célszerűen és termelékenyen végző, közösségi gondolkodású dolgozókat igényel.”

Ez a társadalmi igény — jól érzékelhető ez nemcsak a kulturális életben, hanem egész társadalmunkban kibontakozott folyamatokból — nem csupán és nem általában a kultúra, a műveltség terjesztését alapozza meg. Nem közömbös, hogy a kibontakozott pozitív társadalmi légkör, a helyi döntések kimunkálása során megerősödött cselekvési kedv a kultúra fő- vagy mellékáramainak enged-e szabad teret. Mai tennivalóink, s különösen holnapi feladataink megoldása szempontjából nem lényegtelen: hogyan alakulnak a szocialista kultúra pozíciói. Az elmúlt években — ha voltak is kiadói, szerkesztői bizonytalanságok, ha időnként a szükségesnél nagyobb türelmet is tapasztalhattunk egyes alkotói törekvések megítélésében, ha elő is fordult a kultúrát áruként, nyereséges vállalkozásként kezelő kasszaszemlélet, a szocialista kultúra iránti érdeklődés növekedett. Egyre nagyobb számú közönség ismerte fel: a sokszor meghökkentő, újszerű eszközökkel dolgozó, sokkoló, avantgarde vagy nihilista produkciók semmit, vagy csak féligazságokat mondanak. Egyre nagyobb közösségigény támogatja azokat a művészi elképzeléseket, s általában kulturális törekvéseket, amelyek a szocialista értékrend és

eszmények alapján kívánják a mai ember kérdéseit megválaszolni. Az alkotók és terjesztők-közvetítők együttes felelősségén múlik, hogy az ismét mozgalommá fejlődő kulturális érdeklődés egyszerűen csak a szabad idő eltöltését szolgálja-e, vagy a szocialista eszmék további térhódítását is segíti?

S ahogyan nem közömbös a kultúra tartalma, minősége, ugyanígy a közműveltség fejlesztésének központi kérdése az is: hogyan, kiknek az érdekében jönnek mozgásba a műveltség gyarapítását szolgáló-segítő társadalmi energiák?

A kulturális forradalom hazai történetének eddigi legdinamikusabb szakaszait az jellemezte, hogy a művelődés iránti nagy társadalmi érdeklődés főként a munkásság körében mutatkozott. A negyvenes évek végén — ötvenes évek elején éppúgy, mint az ötvenes-hatvanas évek fordulóján főként az üzemekből jövők ültek a felnőttek számára már kissé kényelmetlen iskolapadokba, a munkásszínjátzó, énekkarosok kedvéért gyűlt össze a kultúrotthonok nagytermében a közönség. A közművelődés újabb fellendülése is elsősorban a munkásművelődés fejlesztésén múlik. Ha azok a részleteiben okos tervek, amelyek például az olvasó munkáért, az iskoláit befejező vagy folytatató dolgozóért születnek, egységes egészszé állnak, átfogó programmá fejlődnek, a kulturális forradalom harmadik nagy korszakát alapozhatjuk meg.

Megyénk nagyüzemeiben az elmúlt hónapokban sorra dolgozták ki és vitatták meg a munkásművelődés fejlesztésének programját. A helyi körülmények — szükségletek és feltételek — az intézkedések részleteit befolyásolták, a kezdeményezések irányát meghatározták. Néhány lényeges vonásban azonban a kidolgozott programok megegyeztek. Így például a programok többsége a művelődést a képzés oldaláról közelíti meg.

A munkásművelődés egyik alapja a képzés rendszerének kialakítása, a további munka alapfeltétele az általános, szakmai és politikai képzettség együttes fejlesztése. Ez a törekvés egyszerre biztosítja az üzemek politikai és gazdasági érdekeit, szolgálja az egyén egzisztenciális és kulturális fejlődését, segíti tudatosabb közéleti és termelői magatartásának megalapozását, végső soron osztálya érdekeinek felismerését és tudatos szolgálatát. Nem a bizonyítvány túlzott tisztelete rejlik e törekvés mögött (esetenként talán az is), sokkal inkább az a szándék, hogy az alapozás hiányainak pótlásával a kedvezőtlenebb kulturális viszonyokat, a rendszeres művelődés hatókörén eddig kívül levők számát csökkenteni lehet.

A kidolgozott programok másik közös vonása a szocialista brigádok kulturális szerepének felismerésén alapul. A szocialista termelői kollektívák kulturális ösztönzése, rendszeres orientálása, vállalásaik teljesítéséhez a szükséges támogatás biztosítása régen igényelt és hangsúlyozott feladat. A most megfogalmazott konkrét intézkedések nyomán a munkásművelődés kollektív formáinak fejlődése, általa pedig nemcsak a művelődés, hanem az üzemi légkör számottevő változása is várható.

A munkásművelődés politikai jelentőségének megfelelő fejlődése nagymértékben azon is múlik: mennyiben sikerül érvényt szerezni a végrehajtásban a széles körű társadalmi felelősségvállalásnak és munkamegosztásnak. Annak a kialakult rendszernek a folyamatos és célratörő működéséről van szó, amelyben egyaránt érvényesül a munkahelyi vezetők és a munkásokkal együtt dolgozó értelmiség felelőssége. Széles körben fogalmazódott meg a felismerés: a politikai felelősségét helyesen értékelő, a gazdasági feladatait és perspektíváit látó gazdasági vezető számára természetes tennivaló a dolgozók kulturális igényeinek kielégítése és formálása.

Ezek a programok közősek abban is, hogy a gyár és a kulturális intézmények közötti merev határokat feloldották. Hadat üzentek annak a régi szemléletnek, amely a munkát, a termelést és a kultúrát, a művelődést nemcsak szétválasztotta, hanem szembe is állította.

„Ha a közművelődés otthont keres, s otthonra lel a gyár kapuin belül is, fejlődése meggyorsul, társadalmi hatása kiteljesedik” — fogalmazta meg egyik nagyüzemünk igazgatója.

Ehhez azonban a közművelődésben dolgozók tevékenységének megújulása szükséges. A kulturális intézmények falai kitágulnak, a népművelők társadalmi kapcsolatai bővülnek, s egyúttal a munkájuk iránti követelmények is növekednek. A várakozó, a mostoha feltételek miatt siránkozó, a kultúrát a művészettel azonosító népművelői szemlélet és magatartás felett eljárt az idő. Egyre kevesebben is vannak azok a művelődési szakemberek, akik az érdektelenség miatt csak panaszkodnak. Egyre kevesebb azoknak a száma, akik vélt vagy valóságos magasságokból pillantanak le a „földszintre”, s az igénytelenséget kárhoztatják — az igények emelése helyett. Egyre többen tudják: a kultúra épületének új emeletei nem önmagukról, s nem is házgyári technikával, hanem szívós munkával, sok-sok lelkesedéssel, hivatásszeretettel építhetők fel. S nő azoknak a száma is, akik részt kérnek ebből a munkából, legyenek bár a nép hivatásos nevelői és művelői, orvosok, mérnökök, vagy környezetüket formálni akaró vezetők, munkások.

SÓLYOM ISTVÁN

Beleszólni vagy résztvenni?

Mi történik akkor, amikor valaki első ízben emelkedik szólásra egy tanácskozáson, taggyűlésen, benyújtja első újítási javaslatát? És mindezt esetleg 40—50 éves fejjel, úgy, hogy előtte már számtalan tanácskozást ült végig szótlanul, sok-sok jó gondolata volt már, amit nem mert eddig papírra vetni, vagy szóvá tenni. Hogyan fogadják első megnyilatkozását, amit már nem az ismerősök, barátok szűk körében tett, hanem a közösség előtt, amelynek évek óta tagja? Mit vált ki benne a javaslatára kapott válasz? Elveszik a kedvét, vagy ráébred arra, hogy ismeretei nem elegendők ahhoz, hogy a jelenségeket összefüggéseiben megértse, és véleményt alkosson? Kíváncsi lesz, és tájékozódni akar, tanulni, vagy visszavonul saját kis gondolatai közé?

Sok-sok kérdés a közösségi emberré válás folyamatában. Nem egyszerű véleménycseré már ez. A közösség és annak egy tagja kerül sajátos kapcsolatba. Egyenlőségjel kerül-e az egyén és a közösség gondolatai közé? Két, egymásra kölcsönösen ható tényező határozza ezt meg: a dolgozók tájékozottsága (vagy tágabban: általános műveltségi szintje és cselekvőkészsége), valamint a vezetés igénye a dolgozók véleményére, javaslataira — az üzemi demokrácia érvényesülése.

Mindezekre a lehetőségek adottak, kialakultak az üzemi demokrácia gyakorlásának szervezeti keretei, fórumai. Hogyan működnek és hogyan javíthatók? Merre kell továbblépni?

Eddig a véleménykérés dominált, bár a dolgozók véleményét többnyire csak a végrehajtás során vagy utólag kérték, amikor egy már megtörtént vagy eldöntött tényt lehetett bírálni. Ma a hangsúly az irányításra kerül, amikor a dolgozók javaslataira az előkészítés, tervezés időszakában is igényt kell tartani.

A TERMELÉSI TANÁCSKOZÁSOK

A termelési tanácskozások időben igen pontosan meghatározottak, azokat a gazdasági év egy-egy szakaszának lezárása után tartják. A tanácskozások egyik feladata, hogy a dolgozók előtt ismertessék a vállalat által elért eredményeket, a feladatok végrehajtásában felmerült problémákat és a következő gazdasági időszak feladatait. További fontos feladat ugyanezeket a gazdasági egységekre vonatkoztatva ismertetni, hangsúlyozva a szűkebb kollektíva szerepét és teendőit. A gazdasági vezetés a tanácskozások megtartásához segítséget nyújt: a vállalat egészét érintő kérdésekben megfelelő tárgyilagossággal és kritikus szellemben utal az egyes gazdasági egységek összetevékenységére. A termelési tanácskozást, ill. osztályértekezletet tartók feladata, hogy a vállalatvezetés által adott információkat a helyi sajátosságoknak megfelelően felhasználják.

A tanácskozások aktivitása igen változékony, hosszabb idő átlagában nem mondható kielégítőnek. Ennek több oka van, de legfőbbjük általában érvényes egyéb fórumokra is.

Elsőként a beszámolót kell említeni. Igen gyakori, hogy a beszámoló egyszerű adathalmaz, lélektelen felolvasás. Homályos, elvont a feladatok megjelölése (pedig a hallgatónak — sajnos, a nagy többség hallgató — másnap „konkrétan” meg kell fogni a szerszámot). Gyakori a határozatok, dokumentumok egy-egy mondatának közhelyeszerű alkalmazása. Ha a dolgozók azt hallják, hogy „növelni kell a termelékenységet, fokozni kell a hatékonyságot, javítani kell az anyag- és energiatakarékosságot”, másnap aligha fognak erre törekedni. A feladatok általános meghatározása után azokat mindenképpen közvetlenebbül kell vonatkoztatni a konkrét munkaterületre.

A termelési tanácskozások aktivitásáról gyakran készülnek felmérések, és erről a tanácskozások jegyzőkönyvei is rendszeres információkat adnak. Ezekből az adatokból hosszú idő átlagában az alábbiak emelhetők ki: a megjelenés 70—75 százalékos, a hozzászólás aránya a megjelentekhez képest 5—7 százalék, a dolgozók összlétszámához képest 3,5—5 százalékos.

A felmérések alapján rendre tanulmányok, jelentések készülnek, és a fenti számokat „kevés — illendőnek tartott — fenntartással elfogadható” minősítéssel ítélik meg.

Hogy több aggályunk legyen a termelési tanácskozások jelentőségét, főleg aktivitását illetően, a kérdést meg kell vizsgálni a visszajáról is. Az átlagban 4000 főt foglalkoztató üzemben nem jelenik meg a tanácskozáson 1000—1200 fő és kb. 3800 dolgozó nem ad hangot véleményének, nincs problémája, javaslata nyilvános fórumon. A témában tartott vizsgálatok vezetői és a kérdőívek rendre felteszik a kérdést: mi az üzemi demokrácia gyakorlásának, a vélemények cseréjének legfontosabb fóruma? A válaszok elsőprő többségben a termelési tanácskozásokat jelölik meg. Ez a fenti számokkal — úgy látszik — szöges ellentétben áll.

TÁJÉKOZTATNI

A beszámolókból nem derül ki, mit csinált jól, hol hibázott a kollektíva, mik a jövőbeni feladatai. Márpedig a vállalat egészét érintő eredményekről csak annyit kell közölni, amennyit a dolgozók képesek befogadni és amit illik is tudni. Nem szakszerű, hanem közérthető nyelven. A beszámolóknak kissé „provokatívnak”, hozzászólásra ingerlőnek kell lennie. Olyan kérdéseket kell felvetnie, amelyekre választ csak az illető kollektíva adhat. A huzalmú dolgozói pl. a létszám gondok enyhítésében nemigen tudnak segíteni, abban azonban igen, hogyan kell kihasználni a munkaidőt, hogyan lehet több gépet kezelni, hogyan lehet a selejtet csökkenteni. A beszámolóban gyakori a bírálat, ritka a dicséret, a becsületes munka elismerése, népszerűsítése. A felvetett javaslatokra adott válaszok (ha vannak) a dolgozó számára nem sokat jelentenek. Azt, hogy nincs pénz, műszakilag nem megoldható, nincs rá kapacitás, indokolni kell. A válasz legyen tájékoztató, fedje fel azokat az összefüggéseket, amelyeket a dolgozó nem ismer, készítetve őt arra, hogy megismerje. A javaslatot, eredményességétől függetlenül is meg kell köszönni, a dolgozót segítő szándék vezette.

Teljes mértékben hiányzik a tanácskozásokról a szemléltetés. Azt nem kell bizonyítani, hogy a mondanivaló vizuális megjelenítéssel együtt lényegesen hatásosabb: könnyebb egy jól szerkesztett grafikonon felismerni a változást és annak jellegét, mint egy számsorból kihámozni azt. Szemléletesebb egy távlati elképzelés jól érthető rajzzal, vetített képpel, mint akár tízperces szöveggel. Az ezek megvalósításába fektetett energia bizonyosan bőségesen visszatérül.

Egyik tanácskozás sem telik el anélkül, hogy a társszervekkel való kapcsolat szóba ne kerülne a beszámolóban, vagy a hozzászólásokban. Különösen áll ez a központi szervekkel — főosztályok, karbantartó és szolgáltató részlegek — kapcsolatban. Amikor pl. egy üzem rekonstrukciója elkezdődik, fokozódik az ér-

deklódés, kíváncsiság. Ezt elsősorban azok tudják kielégíteni, akiknek feladatuk ezzel foglalkozni. A tanácskozások megtartását elrendelő körlevél ugyan a központi szervek részéről kijelöl képviselőket, azonban ebben nem tapasztalható a megváltozott körülményeket követő rugalmasság: egy-egy tanácskozásra rendre ugyanazok járnak el.

A tanácskozásokon kimutathatóan javul az aktivitás, ha a napirendnek valamilyen aktualitása van (bérfejlesztés, nyereségrészesedés, az üzem életét lényegesen érintő intézkedés: fejlesztés, leépítés megszüntetés előtt és alatt, nagy jelentőségű párt- és kormányhatározat nyilvánosságra hozatala után). Mivel ezek általában nem igazodnak a termelési tanácskozások megszokott negyedéves ütemezéséhez, megvizsgálendő, nem lenne-e célszerű az aktualitásra törekvéssel időnként feloldani az időrendi merevséget: akkor összehívni a tanácskozást, amikor a dolgozók többsége, vagy a vezetés szükségesnek tartja.

VITATKOZNI IS

Formai jegyeit tekintve egy ünnepi nagygyűlés és egy termelési tanácskozás nem különbözik egymástól.

A tanácskozáson is van elnökség, amelynek egyik tagja felkéri az előadót, tartsa meg a beszámolót, van virágcserep stb. A tanácskozás résztvevői az elnökséggel szemben foglalnak helyet, attól tisztes távolságban.

A nemrégiben megtartott ifjúsági parlamentek aktivitás tekintetében minden várakozást messze felülmúltak. Az egyik — amelynek résztvevője voltam, közel öt órán át tartott úgy, hogy végül sajnálni kellett, hogy mindent nem tudtunk megvitatni. Ennek titka a levezetés rendjében rejlett. A parlamentre mindkét fél jól készült. A beszámoló rövid volt, lényegretörő. Ez után a szokásos rend felborult, kialakult egy, a vitát irányító „központ”, körülötte kisebb csoportokkal. Igen gyorsan kialakult a téma tárgyalásának rendje, a hozzászólások egy-egy téma köré csoportosultak. A hozzászólók egymással is vitatkoztak, közös vélemény alakulhatott ki. Az ifjúsági parlament sajátos jellege nem zárja ki annak lehetőségét, hogy jó tapasztalatait máshol is hasznosítsuk. Kiemeltem a vita szót. A lebonyolítás jelenlegi rendje nem teszi lehetővé a vita kialakulását. Az előadó megvárja, míg mindenki megteszi észrevételét, utána lehetőségeihez mérten válaszol a feltett kérdésekre, és ezzel a tanácskozás befejeződik. Meg kell teremteni a vita lehetőségét, még a szenvedélyes vitáit is.

A termelési tanácskozások hatáskörébe utalt kérdések eldöntése formális. Ha öt fő jutalmazására van lehetőség, öt fő kerül előterjesztésre, ha egy kitüntetésre van lehetőség, egy javaslat hangzik el. A tanácskozás ezeket „egyhangúlag” jóváhagyja. Mi lenne, ha öt jutalomra nyolc főt javasolnánk, egy kitüntetésre kettőt, vagy hármat? Vagy éppen a kollektíva tenne javaslatot?

KÉT TANÁCSKOZÁS KÖZÖTT

A tanácskozásokon a dolgozók az eredményeket és gondokat csokorba kötve kapják meg. Közben eltelt egy negyedév. Minden nap eredményekkel és gondokkal telt el.

A termelési tanácskozások oly sokat emlegetett aktivitása vég-eredmény, amit a közben eltelt időszakokban alapoztunk meg.

Mivel?

Az üzemi, munkahelyi légkörrel.

A dolgozók a vállalati munkamegosztással meghatározott szoros kapcsolatban vannak egymással is és a vezetőkkel is.

Itt most a vezetőkkel való kapcsolatról ejtenék néhány szót.

Megosztja-e a vezető a napi gondjait dolgozóival, vagy csak a termelési tanácskozáson jelenti be formális igényét? Gyakran hangzik el az a panasz, hogy a vezetőt a dolgozók alig ismerik, csak bejönni és elmenni látják, vagy éppen a tanácskozáson. Csak a személytelen utasítás jelent kapcsolatot. Nem ismerik emberi tulajdonságait, szokásait, a javaslatokra való reagálását. Pedig hosszú ideig szóbeszéd tárgya, ha egy vezető nemcsak addig jut el, hogy végigsétál az üzemen, hanem megkérdezi az esztengélyostól, hogyan érzi magát az üzemben, mi az, amit éppen csinál. Ilyenkor a dolgozó nem kis büszkeséggel beszél a szakmájáról, munkájáról, arról, hogy milyen fontosnak tartja azt, hogy ezt a tengelyt jól megcsinálja és gyorsan. Meg a focirol, a család-

ról. Vagy ha úgy kér meg egy szerkesztőt egy rugó megtervezésére, hogy érezte, ez menni szokott ugyan rendesen, de most olyan szerencsétlenül jöttek össze a dolgok, hogy egyedül csak ő tudja megcsinálni. Beszélgetnek!

Mi lesz az eredménye, ha vezető nem pusztán a látványosságra törekszik? Amellett, hogy tekintélye van, népszerű is lesz. Jó lesz az üzemi légkör, a kollektíva közérzete, szokás lesz a véleményezés naponta is és a tanácskozásokon is. Tulajdonképpen ez a termelési tanácskozások kiterjesztése térben és időben. Itt az aktivitás nem mérhető számokkal, statisztikákkal, de a hatása naponta érezhető.

A SZOCIALISTA BRIGÁDOK

Mint az előbbieken már szó esett róla, a munkamegosztás a dolgozók munkatársi kapcsolatát is pontosan meghatározza, a kapcsolat azonban pusztán ezen az alapon személytelen, hiszen minden helyre behelyettesíthető másvalaki — a csoport ettől még nem kollektíva.

A Salgótarjáni Kohászati Üzemekben 137 szocialista brigád működik. 1974. évben felajánlásaikkal 24 millió forint gazdasági eredmény elérését tűzték ki célul, a kongresszusi munkaverseny felhívására további 4,5 millió forintot. Számokban ki sem fejezhető vállalat tettek a szocialista életmód kialakítására, a művelődésre.

Hogyan?

Önkéntesen, a magasabb rendű célok ismeretében felmelve a kisebb kollektíva lehetőségeit, igényeit, belső tartalékait. A vállalat nem más, mint a vélemények, hozzászólások, javaslatok a szűkebb kollektívák előtt álló feladatok megoldásához. A vállalatok jelentős részben tartalmaznak a munkaköri kötelelességen túli tevékenységeket és túlmennek a problémák felvetésén, a javaslatlással mellett kötelezettséget vállalnak a megoldásra is. Kötelezettséget említettem. Ez a fogalom teszi teljessé az üzemi demokráciát. Nemcsak jogokat és lehetőségeket jelent, hanem ezek egy-egyét a kötelelességgel.

Hogyan jut el az egyén oda, hogy kötelezettséget vállaljon a javaslat megtételére és a feladat megoldására is?

A szocialista brigád tagjaként úgy, hogy a munkatársakat nemcsak a kiszabott munka köti össze, hanem a közösség ereje, gondjai, örömei. A szocialista brigád tagjai jól ismerik egymást, egymás képességeit, emberi tulajdonságait. Valami közös volt, ami brigáddá egyesítette őket. Az azonos munkaterület, vagy az, hogy fiatalok, vagy nők.

Mit nyújt a közösség a brigádtagnak?

A közösen végzett munka örömét, annak elismerését, a brigád és a vállalat munkája iránti felelősség érzetét. A brigád egy-egy kiemelkedőbb tagjának példája ösztönző a többiekre. Sok továbbtanuló a brigádjától kapott ösztönzést a tanulásra és ezt a brigád nemcsak az egyén, hanem a kollektíva eredményének is elismeri, mert elismerheti. Számos példa van arra, hogy a brigádok hogyan segítenek tagjaiknak a művelődésben, de gondjaik enyhítésében is (pl. családi ház építés, kapcsolattartás a gyermekgondozási szabadságon levőkkel). A közös tevékenység révén a brigád és az egyén is gazdagabb lesz.

A brigádok felajánlásai, a kollektíva javaslatai, hozzájárulásai a vállalat tevékenységéhez, eredményei az egyén, a brigád és a vállalat kollektívájának gazdagodását szolgálják.

A brigádértekezlet rendszeres alkalom az önértékelésre, a feladatok személyre szóló lebontására, az aktivitás folyamatos ébrentartására. Légköre a közeli, emberi kapcsolatok miatt oldottabb, bátrabb a véleménynyilvánítás, a bírálat. Tulajdonképpen gyakorlótere az üzemi demokráciának. Persze a brigádmozgalomnak is megvannak a sajátos gondjai. Legnagyobb a formalitás. A vállalatok nem mindenhol megalapozottak, reálisak, a teljesítésekkel megelégednek azzal, hogy igazolást kapnak róla. A különböző gazdasági területek vezetői eltérő követelményeket támasztanak a brigádokkal szemben, és a baj akkor derül ki, amikor a vállalati értékelésre kerül sor. A vállalatok meghatározásakor nincs egyensúlyban a hármasszó teljesítése. A mozgalom azonban egészségesen fejlődik, amit mutat az említett felajánlások összessége és teljesítési foka. Legfontosabb feladatát (hogy segítse az egyén beilleszkedését a közösségbe) jól teljesíti.

AZ ÚJÍTÓMOZGALOM

Az üzemi demokrácia témakörét eddig a kollektívák cselekvésén keresztül közelítettük meg. Az egyén cselekvését legjobban az újítóan keresztül vizsgálhatjuk. Elvileg mindenki lehet újító és újításra senki nem kötelezett. Nincs kötelezettség, van belső indíték, amit gyakran nagyon leegyszerűsítve így fogalmaznak meg: újítási díj. Valóban erről van szó? Nem.

Az újító ember tevékenységének fázisai:

- a műszaki, gazdasági jelenségek, folyamatok tanulmányozása és kritikai elemzése,
- a hibák feltárása,
- konkrét javaslat kidolgozása a hibák kijavítására,
- a megvalósításban való aktív részvétel.

Indítékai, az alkotói vágy (többet tenni annál, amit a természetben elfoglalt helyünk megszab), az egyéni és vállalati (népgazdasági) érdekek összefüggéseinek helyes felismerése.

Az egyén mellett, hogy anyagi és erkölcsi megbecsülésben részesül, mélyebb ismeretekre tesz szert, szakkönyveket búj, tanul, szervez, saját magát teszi képessé arra, hogy nagyobb önálló feladatokat is ellásson, illetve kezdeményezzen. Ezáltal a vállalat gazdálkodása eredményesebb lesz, mert a felvetett javaslat valószínűségi problémát old meg, vállalati szükségletet elégít ki.

Mindezek miatt az újítási javaslatok elbírálása nem tekinthető egyszerű szakmai feladatnak. Nem egyszerűen műszaki vagy szervezési tevékenységről van szó: az újítómozgalom éppen az elmondottak miatt szorososan hozzátartozik az üzemi demokrácia fogalmához.

Nagyon sok újítási javaslatot iktatnak le ezzel a záradékkal: „A javaslatot elutasítom!” Hány, kezdő lépését tevő újítónak veszik el örökre a kedvét attól, hogy javaslatait nemhogy leírja, hanem el is mondja valahol.

A FEJLŐDÉS

Az üzemi demokrácia néhány vonatkozását elemeztem. Ezekből néhány általános következtetést is le lehet vonni.

Mindenekelőtt azt, hogy a fejlődés folyamán az „erőviszonyok” megváltoztak. A termelési tanácskozások inkább beszámoló jel-

gűek, a javaslatok jelentős része nem ott hangzik el, hanem utána. Éppen ezért nem jellemezhető az üzemi demokrácia a termelési tanácskozások aktivitásával. A brigádok által felajánlott 24 millió forint erőteljes hozzászólás. Az újítók által hozott 8—9 millió forint ugyancsak. És amit nem lehet számokkal kifejezni: a továbbtanulók számai, az önművelők ezrei, az, hogy mind többen érzik jól magukat a munkahelyükön, az Acélgárban. Az üzemi demokrácia igazán akkor tölti be feladatát, ha nem időnként, hanem folyamatosan él, funkcionál. Erre igen sok lehetőség van az említettekén kívül is (a DH-mozgalom, a különböző szervezetek taggyűlései, a munkásgyűlések, brigádvezetők, újítók tanácskozásai). Tudatosítani kell, hogy ezek a tevékenységek egy egész részét képezik, nem kell mindenkinek külön-külön jól dolgozónak és brigádtagnak, újítónak és párt-, KISZ-, szakszervezeti tagnak lennie. De ahogy ezt a brigádmozgalom a hármas jelszavában — szocialista módon dolgozni, élni, művelődni — jól összefoglalta: az üzemi demokrácia nem egyszerűen beleszólást jelent az üzem életébe, hanem részvételt, önkéntes és cselekvő részvételt.

TÖRVÉNYT ALKOTNI

A fejlődés, eredményeink teszik szükségessé, hogy közéletünket továbbfejlesszük. Számos határozat, dokumentum ítélte ezt sürgetőnek.

A Salgótarjáni Kohászati Üzemekben készülöben van az üzemi demokrácia fejlesztését célzó igazgatói utasítás. A gyakorlat eddig az volt, hogy a tervezetet megkapták a gyárrészlegek, főosztályok vezetői, párt- és tömegszervezetek véleményezésre. A végleges kidolgozás ezek figyelembevételével történt. A vállalat gazdasági és pártvezetése most úgy döntött, hogy a téma természete miatt a tervezetet elküldi néhány — fizikai, műszaki —, brigádnak, újítónak, tőzsgárdatagoknak, a közéletben is aktívan tevékenykedő dolgozóinak. Az utasítás így a dolgozók közvetett és közvetlen úton megtett javaslatai alapján fog elkészülni. Elkészítésében részt vesznek azok is, akiknek lehetőségeit, jogait, kötelességeit rögzíti.

Demokratikus úton hozzuk létre ezt a vállalati törvényt, amely az üzemi demokrácia továbbfejlesztését szolgálja. Ez így logikus.

KŐ-SZABÓ IMRE

Tősgyökeres, gyökeret vert, gyökértelen

II. Kózsika huszonöt éves, fekete, mosolygós arcú kislány. Ő a könyvtáros a faluban.

— Debreceni születésű vagyok, szüleim ott laktak, ott végeztem a könyvtár szakot 1971-ben — kezdi a beszélgetést.

— Hogyan került ide?

— Sokan megkérdezték ezt már tőlem. Tudja, mindig is könyvtáros akartam lenni. Szeretek olvasni, még gyerekkoromtól: a rokonságban két könyvtáros is van.

— Volt kitől tanulni.

— Igen. Beiratkoztam az egyetemre, elvégeztem, aztán jött a nagy kérdés, hová menjek.

— És a választás?

— Én is azt hittem, hogy lehet választani, de abban az évben „főállású” könyvtárost valahogy keveset kerestek. A közelben semmi, a kiírásán több ismeretlen település neve, mindegy volt, melyiket választom.

— Így került ide?

— Igen. Talán segített a döntésben az a pár szó, hogy „munkáslakta település”.

Közben rendezte a visszahozott könyveket. Nézem szóltanul. Gyorsan megtalálja minden könyv pontos helyét. Látszik munkáján a begyakorlottság.

— Milyen volt a kezdet? — kérdezem tovább.

Megáll, elgondolkozik.

— Idegenül fogadtak. Egyrészt mert ismeretlen voltam, messziről jöttem, meg ráadásul, hogy nő vagyok.

Észreveszi csodálkozásomat.

— Így igaz. Lassan indult minden. A tanács segített, ők hirdették a pályázatot. Sokan azt mondták: fényűzés ez, minek ide még egy ember. Amit az ideérkezést követően rendeztem, érdektelenül fogadták. Sokszor keseredtem el, sokat sirtam is.

(A könyvtárból nyílik a szolgálati szobája. Lépésnyire van egymástól a munkahely és a lakás, Ő már nem tud különbséget tenni közöttük.)

— Másnap újból kezdtem mindent. Egyre több embert ismertem meg. Elsősorban a fiatalok segítettek — folytatja —. Ők nagyon hálásak. Esténként klubként is működünk, rendszeresen van itt legalább harminc fiatal.

— Fiúk, lányok?

— Inkább fiúk, a lányok csak szombat-ként jönnek.

Gondolkozom, szeretnék még kérdezni, de nem akarom megsérteni.

— Völegény?

— Nincs — válaszolja határozottan. — Pedig múlik az idő. Kellene valamit tenni.

— Nem is udvaroltak? — faggatom.

— Észrevettem, hogy néztek, de nem meretek udvarolni. Én csak a könyvtáros marad-

lam, aztán meg nincs olyan, aki nekem is tetszene. A pedagógusok nők, meg ugyanilyen lányok. Elmennék én máshová szórakozni, ismerkedni, csak az a baj, hogy este dolgozom.

Most nagyon szomorú az arca.

— Tudja, el is mennék, meg maradnék is. Sokat dolgoztam, sajnálom a munkámat. Közben telik az idő, így nem akarok megöregedni, de nem tudom, mi lesz...

T. Sándor harminckét éves, magas, szőke fiatalember. Energikus. Foglalkozása: tanácsi főelőadó. Szakképzettsége: agrármérnök. Szolgálati ideje 8 év. Havi fizetése: 3 200 Ft.

— Születésének helye?

— Fót.

— Hol végzett?

— Gödöllőn.

— Miért választotta ezt a munkakört?

— Mondjam azt, szükséges ezen a területen ez a végzettség? Ez csak formális lenne. Tulajdonképpen én nem így képzeltem — mondja gyors beszédjével. — Először téveszben kezdtem. A munka nem volt rossz, de a lakás igen.

— Munkahelyváltás?

— Igen, a lakás miatt.

— Nem furcsa elszakadni a város vonzásától? Falun élni?

— Az első munkahelyem is falun volt, Heves megyében.

— Ez a második?

— Igen.
 — Nyolc éve dolgozik ebben a munkakörben. Megszerette?
 — Csak megszoktam! — mondja nyomatékkal. — Nem szerettem meg, ez biztos. Nincs látványos munka, csak papír van, meg határidő, de az rengeteg.
 — A kollégák?
 — Nagyon vegyes az összetétel. Van itt jogász, gépészmérnök, közgazdászgyakornok. De mezőgazdasági csak én vagyok.
 — Ez baj?
 — Minden kérdésben tőlem várják a döntést, aztán ha nem sikerül...
 — Család?
 — Két gyerek, mind a kettő fiú. Feleséggem dolgozik. Máskülönben jól érezzük magunkat.
 — Szórakozás?
 — Egy éve Zsiguli-tulajdonosok vagyunk, szeretünk kirándulni.
 — Távlati tervek?
 — Nem terveztünk semmit... talán kialakul minden.

★

Dr. M. I. jogász. Itt született a megyében, a szülei itt élnek. Az egyetemet az ország másik felében végezte. Minden vágya az volt, hogy visszajön a szülőföldre.
 — Olyan sokáig kellett erre várnom. Jöttem örömmel és most három év után visszamegyek az Alföldre.
 — Miért?
 — Sok oka van. A feleségem ott született, én itt. Ő oda vágyódik, én itt érzem jól magam. Ezt a kettősséget nem lehet egy életen át játszani.
 — Dönteni kell.
 — Méghozzá véglegesen!
 — Gyengék voltak az érvei — teszem hozzá.
 — Lehet, pedig a feltételek jók voltak. Nem panaszkodom. A munkahelyemen szerettem dolgozni, sajnálom a barátaimat. A pénz miatt sem fáj a fejem, szép lakást kaptunk. És mégis.

★

K. Z. bajszos, szemüveges, harmincon felüli fiatalember. Az állami gazdaság irodájában beszélgetünk a határszemle után.
 — Milyen a vetés?
 — Szép, csak eső kellene, jó kiadás — mondja, és hellyel kínál.
 Faggatni kezdem a pályakezdés éveiről. Nehezen válaszol, sokat gondolkodik. Úgy érzi az ember, hogy szeretné elfelejteni a régi dolgokat...
 — Pesten születtem, nagyon keveset voltam falun. Valami azért mégis vonzott ide. Hogy mi, ma sem tudom megmagyarázni.
 — A gyerekkori élmények?
 — Lehet. Egyik nagybátyám falusi állatorvos. Nyaranta néha elmentem hozzájuk, talán akkor találkoztam a faluval.
 — Az egyetem?
 — Mindjárt a középiskola után. Gödöllőt választottam, üzemgazdasági szakon végeztem.
 — Milyenek voltak az egyetemi évek?
 — Erről csak felsőfokban lehet beszélni. Én azt hittem, hogy az egyetem után belevetem magam a munkába, és a vágyaim, álmaim teljesülnek. Azért is hittem ebben, mert a második év után egyik termelőszoövetkezettel ösztöndíjas-szerződést kötöttem. Őt évre. Ígérték lakást, éreztem, jól indulok, a reményeim, az egyetem felkészítése csodálatos lehetőségeket kínált.
 — A valóság?
 Gondolkozva, lehangoltan ingatja a fejét.
 — Az nem volt ilyen rózsás. Jöttem a feleségemmel, mert közben megnősültem. Megyek az elnökhöz, itt vagyok! — mondtam neki. Ő meg csak nézett rám. — Ki hívta

magát? — kérdezte. Nem tudtam, mit csináljak hirtelen.

Megáll! a beszélgetésben, cigarettára gyújt és aztán folytatja:

— Elfeledkeztek róla, hogy az ösztöndíjasuk vagyok. Ez csak az első meglepetés volt, mert az elnök még „több-ben” is részesített.
 — A lakás?
 — Az volt a második. Egy szoba, konyhás, szükséglakás félet adott. A téesz irodája szép házban volt. Később tudtam meg, hogy eredetileg nekem építették, még az egyetemi éveim alatt, állami támogatással.

— Volt harmadik meglepetés is?
 — Olyan piti beosztást kaptam, hogy az már nem is igaz. Bosszankodtam miatta. Aztán az elnök megkövetelte, nyújtsak segítséget a szarvasmarhatelepen; ez pedig elvitte a szabad időmet. Reggeltől estig távol voltam.

— A munkaidő?
 — Elmélet — legyint a kezével szomorúan. — Ez nem azonos az egyetemen tanítással. Nem nyolc óra ám. Úgy van, mint a régi parasztembernél: az első kakaszó a kezdet, aztán a vége, amikor lemegy a nap. Legalább négy évig nem olvastam könyvet. Újságot is néha. Délben, esetleg vasárnap.

— A felesége?
 — Veszekedett velem, csapjak az asztalra, mondta mindig. De az elnökkel szemben nem lehetett csapkodni. Kötött az ösztöndíj. Vártunk, majd csak letelik.
 — Új munkahelyet választott?
 — Rosszul. Elmentünk egy másik faluba, másik téeszbe. Jól indult minden, két év után mérleghiányos lett. Pedig ma is érzem, a növénytermesztésben mindent megtettünk a jó eredményekért.

Újabb cigarettára gyújt.
 — Vizsgáldotok. Volt ott egy bizottság, keresték az okokat. Rám is mondtak egy-két dolgot, pedig nem volt igazuk. Szerintem a melléküzemben volt a hiba... Nem tudtam elég erőt gyűjteni a védekezéshez, mindentől elment a kedvem.

— Újabb váltás?
 — Igen. Ez most már a harmadik munkahelyem. Négy éve vagyok itt. Jól érzem magam, megbecsülnek.
 — Végleges?
 — Talán megszokjuk egyszer... — fejezi be még ma is bizonytalanul.

★

A fehér Polski Fiat, amelyre felkérérdzkedtem, egyenletesen fut az országúton. A szőke, harminc év körüli, kockás inges fiatalember fémkertes sötét szemüvege mögül néha rámpillant.

— Hová? — szólal meg.
 — Haza, ide a szomszéd faluba — válaszolom.
 — Én is, csak egy kicsit messzebb.
 — Erre dolgozik? — kérdezem.
 — Igen, már lassan három éve.
 — Nem láttam még.
 — Reggel korán jövök, este később megyek, elkerültük egymást. Gödön lakom, onnan járok ide. Napi hetven kilométer.
 — Megéri olyan messziről eljönni?
 — Persze. A pénz kell, jól fizetnek, önálló a munkaköröm. És ez lényeges.

A kocsi szépen veszi a kanyart.
 — A szakmája?
 — Építész.
 — Az jó... — mondom bizonytalanul.
 — Erről lehetne beszélni. Ez nekem legalább a tizenötödik munkahelyem. Mindig azt vágják a fejemhez, nyugtalan vagyok. Már az állásváltogatások miatt... Pedig nem volt igazuk, én csak a helyemet kerestem.

— És a mostani?
 — Úgy érzem, ez jó, a munkatársak is rendesek. Tervezek, ezzel sokkal jobban le-

het keresni. Igaz, meló is van vele, de szeretem csinálni.

Teherautókat előzünk meg. A Polski Fiat kürtje dallamosan zeng az erdőövezte úton.

— Mindig voltak, akik belebeszéltek a dolgaimba. Falusi gyerek vagyok, vonzott a város. Végeztem a technikumban, dolgoztam több építőipari vállalatnál, de nem jöttem ki a többiekkel. Lehet, hogy bennem is van baj, ezt nem vitatom. Megpróbáltam én már mindent, voltam kisiparos is, az sem ment: rengeteget kellett dolgozni, mert ott nem úgy van ám, mint az üzemben. Ott hajtás van. A meló után kapja az ember a pénzt.

A kocsi sebességmérője a százon táncol.
 — Persze, nem rossz ez így, csak meg kell szokni. A város szélén lakom, faluban dolgozom, távolság nincs, a kocsi oda viszi az embert, ahová akarom...
 ★

K. P. orvos. Szemüveges fiatalember, nem több harmincháromnál. A presszóban találkozunk, véletlenül. Ott állunk mind a ketten a pultnál. Ő kávét kér, magyarázza, hogy fáradt. Délután van, úgy három körül. A felvőbetegeket látogatta a körzetében. Talán estére lesz egy kis szabad ideje. Szeretne olvasni.

Sört iszunk aztán, és beszélgetünk.

— Én vidéken születtem, ott nevelkedtem. Nekem nem jelentett semmi nehézséget a beilleszkedés. Elvégeztem az egyetemet és jöttem. Sohasem vágytam a városba, nem is akartam ott maradni, mindig idegen volt az a köből szabott világ. Itt kaptam lakást, szép tágas, négy szoba. A rendelő mindjárt mellette. A körzetem sem rossz. Talán az a nehézség, hogy két falut látok el. A távolság hat kilométer, és bizony éjjel is sokszor kirángatnak az ágyból. Van úgy, hogy tizszer is.

A zenegép Kovács Kati számát játsza. A falusi presszóban fiatalok, legalább harmincan.

— Nincs kialakult életrendem — folytatja az orvos. — Nem is lehet. Én mindig szolgálatban vagyok. A szabad időt úgy csipkedem el.

A barátairól, a társaságáról érdeklődöm.

— Az egyszerű emberek, azok között érzem jól magam. Igaz, ezért a kollégák már többször tettek megjegyzést. De nem érdekel. Az apám egyszerű ember volt, orvost csinált belőlem, ennyivel már csak neki is tartozom... Néha elkeserítenek. Főleg, ha nem mennek úgy a dolgok, ahogy azt én szeretném. Ilyenkor mindig elhatározom, hogy elmegyek. Aztán másnap újból kezdek mindent. Maradok.

— Tanítóképzőt végeztem. Már tizenkét éve dolgozom.

— Férje?
 — Hajadon vagyok.
 — Itt lakik?
 — Igen, kaptam egy szolgálati szobát.
 — A kollégák?
 — A „társaság” nagyon vegyes és többsége elzárkózik. Csak annyit barátkoznak, amennyit kell.

— Szeretne férjhez menni?
 — Szeretnék? Persze, hogy szeretnék, de tudja maga mi van itt? Kihez menjen az ember?

— Nincsenek ismerősök?
 — Ide jöttem, és jó darabig csak a gyerekeket ismertem. Mindig a nyarat várom. Ilyenkor a szüleimhez megyek a városba. Azok a szép idők. Kár, hogy olyan gyorsan elszaladnak.

— Mit csinál a szüleinél?
 — Pótolom a tíz hónap elmaradását. Mozi, színház, hangverseny, uszoda.

★

B. M. harmincöt éves, magas fiatalember. A korából nyugodtan letagadhatna öt évet, ha szüksége lenne erre. Két éve költöztek

ide, ebbe a nyolcszáz lakosú községbe, a feleségével és hároméves fiával.

— Én, kérem, nagyon jó szakmát hagytam ott a városban.

— Mivel foglalkozott?

— Egy nagyvállalat piackutatója voltam.

— Miért hagyta ott?

— Nagyon egyszerű a magyarázat. A feleségem óvónő, a városban, Szegeden, albérletben laktunk. Azért annyit nem kerestünk, hogy lakásra gondolhattunk volna. Jött a gyerek, dönteni kellett.

— Vidéket választották?

— Hirdettek pályázatot óvónőnek. Kapunk egy csodálatosan szép szolgálati lakást, központi fűtéssel. A környezet olyan, hogy álmodni sem mertem soha. Park és fák.

— Mivel foglalkozik?

— Átmenetileg mást csinállok. Jelentkeztem a közgazdasági egyetemre. Bizom abban, hogy felvesznek és sikerül elvégeznem.

— Utána mi lesz? Mik a tervei?

— Ezt nem tudnám megmondani. Az egyetemmel itt is elhelyezkedhetem. Egy biztos, szeretnék egy szép családi házat!

★

A bolt előtt várakozunk. Vagyunk legalább húszan. Még nem hozták a kenyeret, pedig lassan este hat óra lesz. A várakozók kis csoportokba verődnek, beszélgetnek. T. J.-né barna fiatalasszony.

— Én itt születtem ebben a faluban, itt jártam iskolába. A szüleim egyszerű emberek, parasztok. Apám hatvanöt, még jár a téészbe. Gyalogmunkás. Anyám otthon van, a ház körül dolgozat, néha elmegy napszamba. Hatvanéves.

— Maga itt tanít az iskolában. Hogy lett pedagógus?

— Leértérszámítottam, aztán munkát kerestem. Akkor mondta valaki, képzés nélküli pedagógust keresnek. Beszéltem az igazgatóval, aki annak idején még engem is tanított. Felvett.

— Azóta?

— Elvégeztem levelezőn az egri tanárképző főiskolát, Biológia-földrajz szakos tanár lettem.

— Tehát értelmiségi!

— Ezt én sohasem éreztem. Tanár nének szólítanak, a kollégák megbecsülnek, de sem kiváltságot, sem lebecsülést sohasem éreztem.

A kenyeresautó felgyújtott lámpákkal érkezik. Lassan szürkülni kezd. A kosarakat hangos recsenéssel rakják a bolt előtti placera. Még várni kell.

— Elvégzem a munkám, mint bármelyik pedagógus. Ez szerintem a lényeg!

— Férje?

— Itt dolgozik a téészben, anyagbeszerző.

— Lakás?

— Tavaly építettük, pedagóguskölcsönrel. Jól érzem magam, innen akarok nyugdíjba menni.

★

A megyében 3895 fő értelmiségi él. (2716 fő férfi és 1179 fő nő). Főbb rétegződés szerint: jogász 258 fő (230 férfi, 28 nő); pedagógus 1610 fő (746 férfi, 864 nő); orvos 425 fő (279 férfi, 146 nő); mezőgazdasági szakember 512 fő (457 férfi, 55 nő); műszaki 626 fő (596 férfi, 30 nő). (KHS-adat; 1972).

Az elmúlt évek adataihoz viszonyítva a számok lassú emelkedést mutatnak. (3,8 %) Többen telepednek, többen elmennek. A többség próbálkozik, keres, kutat, szeretne gyökeret eresztetni.

SULYOK LÁSZLÓ

Művelődési házak kötéltánca

Minden művelődési ház, minden művelődési intézmény célja azonos: a kulturális rendezvények sokaságában lehetőleg minden látogató találja meg a műveltségének, az izlésének és az érdeklődésének megfelelőit. Persze, ez sok esetben nem sikerül. Az igényes, a szórakoztató, a kellő, az egyénileg és társadalmilag szükséges számtalan oknál fogva marad „hiánylistán”. Pedig a közönség nélkül nincs közművelődés, s látogatók nélkül nem „él meg” a művelődési otthon. Milyen legyen hát végül is a feladatát jól végezni kívánó művelődési ház programja? Mit adjon közönségének, hogyan elégítse ki a támasztott kettős igényt: a magasabb műveltséget kívánó kor és kívánalmak után járó közízlés követelményeit? Ez a közművelődés egyik mindenkor, a megújulástönmagában hordozó gondja.

★

A februári programfüzetekben lapozgatok. A hónap mindössze huszonegy napot számol. Rövid idő, szembetűnően sok rendezvénnyel. Bármelyik intézmény dicséretet érdemelhetne érte. De vajon a számok önmagukban kellőképpen tükrözik-e a valóságot, képesek-e úgy tájékoztatni az érdeklődőt, hogy az pontos és megbízható képet kapjon az intézmény napi tevékenységéről, munkájának hatékonyságáról.

A Sz.-i járási művelődési központban, illetve annak szervezésében a tárgyhónap idején — nem számítva a kiscsoportos foglalkozásokat — tizenkét rendezvényt bonyolítottak le; ugyanezen időszak alatt a P.-i járási művelődési központ — a „fogadott” rendezvények nélkül — tizenhárom programot szervezett, míg a S.-i művelődési központ — kiscsoportos foglalkozások, filmvetítések, dolgozók általános iskolája kivételével, de a gondosan szervezett és nagyszámú ismeretterjesztő előadásokkal együtt — negyvenet.

Nézzük az ebből adódó következtetéseket! Az első két intézmény programjai között alig van számszerű eltérés; e kettőt a harmadikhoz viszonyítva annál inkább. Az eltérések — objektív okokkal is — könnyen magyarázhatók, hiszen egészen más anyagi és szellemi adottságok közepette dolgozik a szécsényi intézmény, mint az ugyancsak tanácsai fenntartású pásztói, vagy a szakszervezeti felügyeletű salgótarjáni Kohász Művelődési Központ.

A személyi, tárgyi ellátottság tekintetében a szécsényi a legelmaradottabb, költségvetése is a legkevesebb. Ráadásul a költségvetés kétoldali megoszlása is — állami támogatás és saját bevétel — nagyon kedvezőtlen. (Az előbbi mindössze 43 százalék. Ezzel szemben a pásztói művelődési központ költségvetésének körülbelül 60, a Kohász Művelődési Központénak a 70 százalékát jelenti az állami támogatás).

Ezek az arányok összehasonlíthatatlanabban egészségesebbek az előzőnél. De korántsem biztos, hogy megfelelőek, bárha a tartalmasabb, a színvonalasabb — a biztonságosabb munka lehetőségét jelentik. De csak a lehetőségét, hiszen a végzett munka minősége és a rendelkezésre álló, befektetett pénzösszeg között nincs szükségszerű ok-okozati összefüggés. Megfelelően képzett, rátermett, áldozatkész és jóízű népművelők nélkül a pénz önmagában nem sokat ér. Könnyen folyhat el haszontalanul.

A költségvetés tükrében summázott véleményünk: a három intézmény közül mindenféle szempontból, anyagi, tárgyi és személyi ellátottság tekintetében egyaránt és egyértelműen a szécsényi van a legnehezebb helyzetben. Ennek az intézménynek kell a legnagyobb saját bevételt produkálnia. Következésképpen ennek az intézménynek kell a leginkább ügyeskednie és minden olyan rendezvényt, vagy egyéb lehetőséget megragadnia, amely a „trezor” tartalmát a lehető legbiztosabban gyarapítja. Ha nem ezt teszi, megbukott.

★

... Szocialista társadalmunkban a művészeti alkotások, a kulturális szolgáltatások, általában a kultúra fontos társadalompolitikai ügy és nem kereskedelmi kérdés.” (Az MSZMP Központi Bizottsága 1972. november 14–15-i ülésének állásfoglalásából.) Aki csinálta, vagy valamilyen formában egyszer is megpróbálta, tudja csak igazán, hogy milyen nehéz és felelősségteljes a népművelő munkája. Munkaterülete — a közművelődés, amelyben dolgozik — a legszélesebb és a legmélyebb gyökerekkel kötődik a társadalomhoz, a mindennapi élethez. Rendkívül bonyolult, összetett. A népművelőnek egyszerre kell lenni jó szervezőnek és jó diplomátának; hogy szót értsen mindenkivel a hivatalos „mecénásokkal” és a közönség legszélesebb rétegeivel. Különben magára marad, ücsöröghet egyedül tisztára söpört intézményének helyiségeiben.

★

Milyen céllal rendezték meg az említett intézmények programjaikat?

Az első a tizenkettő közül négyet „kulturpolitikai megfontolásból”, hatot „közönség igénye alapján” és kettőt tisztán anyagi megfontolásból valósított meg. Ez szép arány. Az első csoportban ismeretterjesztő előadást, színházi előadásokat és előadóst, a másodikban házi tánciskolát, szellemi vetélkedőt, disc-jockey műsorokat és filmklubelőadásokat, a harmadikban farsangjelmezes bálakat találunk.

A másik helyen szintén négy előadást szerveztek „kulturpolitikai céllal”, ötöt a közönség igényeinek kielégítésére, és négyet „anyagi megfontolásból”. Itt az első csoportban ifjúsági zenekari hangversenyt, a mezőgazdasági könyvhónap alkalmából kiállítás, gyermekszínházi előadást és „Röpülj páva”-körök közös fellépését, a másodikban növényvédő betanított-munkás-tanfolyamot, gyermek ügyességi és énekversenyt, ismeretterjesztő előadást és szakköri éves közgyűlést, a harmadikban két-két bált, illetve zenés, vidám műsort láthatunk.

A harmadik intézmény havi programjában harmadikét rendezvény megvalósítását „kulturpolitikai célkitűzések” magyarázzák míg háromét „anyagi megfontolásból”. Itt jellemezzük meg, a másik két intézményre is érvényesen, hogy a programok elbírálásakor a „kulturpolitikai megfontolásból” és a „közönség igénye alapján” megnevezésű kategóriák gyakorta egybeestek, s csak a könnyebb tájékozódás végett választottuk ketté, és soroltuk — politikai fontosságra való tekintettel — jobbára az első csoportba. Ennek megfelelően jártunk el például a legutóbb említett művelődési központ ismeretterjesztő előadásainak besorolásakor: a művelődési központban és a gyár területén tartott harmincnégy politikai és népgazdasági szempontból egyaránt hasznos előadást a „kulturpolitikai” kategóriába soroltuk.

★

A számok látszólag helyes közművelődési koncepcióról tanúskodnak: azt mutatják, hogy az intézmények vezetői jól használják fel a tartalmi tevékenység céljaira rendelkezésükre álló összegeket.

Mégis: miért panaszkodnak népművelőink,

miért követelnek munkájukhoz egyre több pénzt? Válaszuk a kérdésekre megegyező: a nagy kockázat miatt. A jelenlegi pénzügyi gazdálkodási rendszer ugyanis valóságos költőtáncra kényszeríti a népművelőket, s ők vagy megtanulnak a kötölen táncolni, vagy nem, s akkor odébbállnak, leköszönve a vezetőről.

Érdemes meghallgatnunk a művelődési központjaink igazgatóinak a jelenlegi gazdálkodási gyakorlatról alkotott véleményét:

— Ha minden kötelező és szükséges kiadást összeszámolok, akkor a tartalmi munkára már nagyon kevés pénz marad. Az üzemeltetés (ebben benne van a fűtés, világítás, javítások és sok más egyéb) teszi ki a legnagyobb költségeket. Minden idegslunkkal az anyagi biztonságra törekszünk, nehogy az év folyamán pénzügyi nehézségeink támadjanak, fizetéseképtelenné váljunk. Ezért rendezünk gyakran bálákat, tánceste- ket, más kasszasikert jelentő előadásokat. Ebbe a kényszerűségbe természetesen belejátszik, hogy az ilyenfajta rendezvények iránt nagy a közönségigény; a tánc esetében főleg a fiataloké.

— Hogyan teljesítem a költségvetési tervet? Úgy, hogy egy-egy nagyobb veszteséggel járó rendezvény — mondjuk színházi bemutató, vagy előadást — után, mindig olyan műsorokat szervezek, amelyek helyrebillentik a költségvetési egyensúlyt, esetleg még nagyobb anyagi haszonnal járnak. Aztán minden rendezvény esetében arra töreksem, hogy a rezi a lehető legkevesebb legyen. Ifjúsági klub- vagy szakköri tagok segítségével nagyon sokszor megspórolom a jegyszedői díjakat, a szállítási, teremben- rendezési és egyéb költségeket. Ezen kívül nagy segítséget jelentenek még számunkra bevételi tervünk teljesítésében a helyi üzemek- kel, intézményekkel és szervekkel kötött szocialista együttműködési szerződések, melyek kölcsönös előnyöket biztosítanak: ha- tékonyabbá teszik intézményünk közműve- lődési munkáját és szervezetten biztosítják a dolgozók művelődését, szórakozását.

A szocialista együttműködési szerződések — amelyeket nemcsak Szécsényben ismernek — kitűnő eszközei a szocialista közműve- lődés fellendítésének. A tapasztalatok szerint

azonban ezeknek a szerződéseknek a többsége — kevés kivételtől eltekintve — for- mális, névleges, és csupán a gazdasági egységek, szervek vezetői lelkiismeretének megnyugtatóra szolgál: „mi igenis szív- ügyünknek tekintjük a kultúrát, áldozunk rá.” Így a művelődési intézmények társ nél- kül tervezik munkájukat, az együttműködő partnerek pénzükért nem kívánnak semmi konkrét szolgáltatást; kapnak, amit kapnak — gondolván, az már a művelődési ház gondja, feladata. (Pedig nem a munkálta- tó ismerhetné-e jobban dolgozói igényeit, érdeklődését.) Mindezek után a művelődési ház jár az eddigi, megszokott, megkopott útján, amely az újnál kétség kívül biztonsá- gosabb. Saját ízlése, belátása szerint dönt, aztán egyedül is vállalja, illetve viseli a fe- lelősséget, a következményeket.

— Milyen formában értesülnek, tájékozód- nak egy-egy rendezvény fogadtatásáról, a közönségre tett hatásáról?

— Az információkat a huszonöt tagú tár- sadalmi vezetőségen és a gyár kulturális ak- tíváinak nagy hálózatán keresztül kapjuk, személyes beszélgetések útján.

A nem üzemi, szakszervezeti művelődési házak ebből a szempontból nehezebb hely- zetben vannak. Erről beszél a nagyközségi központ igazgatója:

— A népművelésben, hogy minél jobban betölthesse társadalmi funkcióját, két do- logra van szükség: az információk közvetít- tésére és visszacsatolására. Az elsőt tudjuk biztosítani, az utóbbi viszont akadozik, hé- zagos. Mindennapi munkánk mellett ugyanis lehetetlenség minden egyes jelentősebb ren- dezvény után elmenni az üzemekbe, intéz- ményekbe, hogy megkérdezzük a közönség véleményét. Egyetlen fokmérő marad álta- lában: a létszám. Ha sokan jöttek el az elő- adásra, akkor sikeresnek tartjuk a rendez- vényt. Ez természetesen — tudjuk — nem reális mérce, de jelenlegi körülményeink kö- zött a legkézenfekvőbb visszacsatolási mód- szer — erre van lehetőségünk. Szerintem, bár ezzel sokan talán nem értenek egyet, az a gazdálkodási rendszer lenne nálunk is a legmegfelelőbb, ami a megyei művelődési központok vonatkozásában érvényesül: a be-

vételrel nem gazdálkodnánk, csak azzal az összeggel, amit egy-egy rendezvényre a fenntartónk biztosítana tartalmi tevékenységünk számára. Így valóban csak azokat a művé- szeti műsorokat csinálnánk meg, amelyekre kultúrpolitikai és nevelési szempontból a legnagyobb szükség van. (Hogy csak ezt em- lítsem: így elhagyhatnánk a kétes értékű, de olesóbb lakni műsorokat.) Kétségtelen vi- szont — és ennek érvényesülnie kell minden közművelődési intézmény tevékenységében —, hogy a politikai tartalmú előadások nem le- hetnek üzleti fontolgatások tárgyai. Viszont igaz az is, és itt az ellentmondás, hogy ad- dig, amíg államilag teljes egészében nem dotálják ezeket a műsorokat, addig a mű- velődési házak vezetőinek egy kicsit min- dig „kereskedőknek” is kell lenniük. Ez szerintem a jelenlegi költségvetési gyakor- latból adódik. Mert igaz itt is a közmon- dás: addig lehet nyújtózni, ameddig a takaró ér. Ezért aztán olyan műsorpolitikát kell megvalósítanunk, amelyben az egyik műsor bevétele behozza a másik ráfizetését. Magyarán: a kultúrpolitikailag fontos, de társadalmunk adott kulturális fejlettségi szintjén még kevésbé népszerű programot mindig valamilyen nagy bevételű táncos, vagy zenés műsorral kell „megtámogatnunk”.

A művelődési házak, városi, járási műve- lődési központok folyószámla szerint gazdál- kodó szervek. Ennek megfelelően a taná- csktól, mint fenntartó szervektől, a műve- lődéspolitikai feladatok megoldásához szük- séges pénzügyi kiadásoknak csak bizonyos hányadát kapják meg állami támogatásként; a többit saját bevételből kell fedezniük. Ez a már említett bizonytalanságérzetet kelti a népművelőkben, s a pénzzel való indokolt (és érthető) ügyeskedést eredményez. A kul- túra ekkor kezd „sántítani”. Kérdés, nem lenne-e célszerű, hasznosabb a bruttó-gaz- dálkodásra való áttérés, amely egy-egy ren- dezvény teljes kiadását fedezné. Az iskolák, a kollégiumok, a könyvtárak, klubkönyvtá- rak, a megyei művelődési központok eseté- ben ez történik. Miért ne lehetne megvaló- sítani ezt más besorolású művelődési intéz- mények — az említettek — esetében is?

„A szocialista társadalom további építése szakmailag jól képzett, a termelési kultúra és a munkaerőkölcs követelményeinek meg- felelő, munkájukat tudatosan, célszerűen és termelékenyebben végző, közösségi gondol- kodású dolgozókat igényel. A szocialista ember formálása a társadalom fejlődésének el- engedhetetlen követelménye...” (Az MSZMP Központi Bizottsága 1974. március 19—20-i ülésének közművelődési határozatából.)

A címben két látszólag disszonáns fogal- lom: kultúra és kereskedelem került egymás mellé, a mindennapi közművelődési gyakor- lat tapasztalatai révén. Ma még népművelő- ink egy részének tudatában — bár többnyire kényszerűségből — általában nem taszítja egymást e két szó; sőt, nem egy esetben na- gyon is összeédesednek. Ideje lenne már megszüntetni ezt a barátságot. Mert ha nem is lehet szándék a közművelődés anyagi ol- dalának abszolutizálása (épp ilyen fontos a személyi meghatározottság, népművelőink szakmai, ideológiai, politikai, elméleti és gyakorlati felkészültsége, odaadó, lelkes te- vékenysége), az említett gondok valóságok. Na- gyobb igyekezettel, koncentrált, közös fel- lépéssel kell a maiaknál jelentősebb ered- ményeket elérnünk a kultúra, a műveltség területein.

Az olvasóvá nevelés gondjai

Az utóbbi években — elsősorban az V. nevelésügyi kongresszus téziseiben megfogalmazott elvek jegyében — egyre több szó esik a permanens művelődés kérdéseiről. Az állandó, folyamatos, meg-megújuló önművelés, értelmes önképzés lehetőségeit, eszköztárát kell megtalálnunk ahhoz, hogy a korszerűen művelt ember ne csupán képlet, „vitatéma” legyen, hanem eleven valóság. Kulturális forradalmunk jelenlegi szakaszában előtérbe került a tömegek szocialista kultúrájának, kulturáltságának megteremtése.

E feladat megvalósításában — számos más, esetenként fontosabb terület, eszköz mellett — lényeges szerep jut *iskolai irodalomtanításunknak*.

Közel két évtizedes tanári gyakorlat alapján fogalmazhatom meg: az anyanyelvi kultúra fejlesztése, s az olvasóvá nevelés munkánk legkritikusabb pontja. Olyan területek tehát, amelyek iránt most, a közművelődés-politikai határozat végrehajtása közepette nagyobb érdeklődés nyilvánul meg.

NEM SZÜLETÜNK OLVASÓNAK

Bármelyik könyvtárban vizsgálódunk, beszélgetünk a rendszeresen, igényesen olvasó fiatalokkal, a kérdéseinkre adott válaszokból kiderül, hogy a családnak, az otthoni környezetnek meghatározó szerepe volt és van olvasóvá nevelésükben. Azokban a családokban, ahol természetes „barátja” a könyv a család minden tagjának, az olvasás szzenvedéllé válik; az iskola ezekben az esetekben nemcsak okosan irányíthatja, szervezheti az olvasást, de biztos lehet az eredményben. Mi történjék azonban azokkal a gyerekekkel, akik olyan családban nőttek fel, amelyben szinte ismeretlen a könyv? Az óvodai nevelés, az iskola-előkészítés feladatai között öröndetesen gyarapodik annak felismerése, hogy pótolni lehet a családi nevelés hiányait. Ehhez persze gazdag óvodai, iskolai könyvtárakra van szükség! Megfelelő, az életkori sajátosságokat figyelembe vevő könyvekben nincs hiány. Pár évvel ezelőtt még az volt a legfőbb gondunk, hogy hiányzik a megfelelő ifjúsági irodalom. Ma már ennek bővében vagyunk, úgy vélem azonban, hogy elmaradt a mennyiségi növekedés mellett (ezt elsősorban a közkönyvtárakra és nem az iskolaiakra értem) az olvasóvá nevelés módszertanának, az oktató-nevelő munkában nélkülözhetetlen didaktikai elveknek megismerése, alkalmazása. A gondok sora végtelen: az általános iskola alsó tagozatából sok olyan gyermek kerül tovább, aki nem rendelkezik az olvasás biztos technikájával, nem tud összefüggően, értően olvasni. A későbbiek során a legfőbb gondot az jelenti, hogyha továbbra sem sikerül a biztos olvasást elsajátítaniok, minden olvasással kapcsolatos szellemi tevékenység az ő számukra kinszenvedés lesz, és felő, hogy ritkán fogják élvezni az önálló ismeretszerzés örömeit. Tizennégy éves korig azonban látszólag tiszta a kép: gyermekeink a mesék, vidám történetek, kalandos-romantikus ifjúsági művek, történelmi tárgyú írások, tudományos-fantasztikus alkotások révén megismerkednek a világgal, ismereteiket életkori sajátosságaiknak, igényeiknek megfelelően megszerezték. Az *igényesen olvasó felnőtté válás* azonban éppen a 14–16 éves korban kezdődik!

Az általam egy ízben megkérdezett 7–8. osztályos tanulók tíz legkedvesebb, olvasott írója: Dékány András, Gárdonyi Géza, Móra Ferenc, Jókai Mór, Hegedüs Géza, Kertész Erzsébet, Thury Zsuzsa, Kántor Zsuzsa, Gergely Márta, Fekete István. Tudom, hogy más lista is elképzelhető, sokban azonban nem tér el a fentitől: az érzelmeikre ható, a hősök sorsában egy kissé önmagukat kereső, látó, az eszményeket kereső-kutató ifjak e szerzők műveit szívösen forgatják. Az általános iskolai irodalomtanítás figyelembe veszi ezt, tiszteletet érdemlő módon irányítja a tanulók olvasását. De ezen a szinten veszélyesnek látszik, hogy — kevés kivételtől eltekintve — az irodalom szakos tanárok a *kötelező és ajánlott ifjúsági műveknél* többet nem igen ismernek, s nem áll rendelkezésükre megfelelő arányban igényes, a művek esztétikai szépségeit feltáró elemzés sem, arról nem is beszélve, hogy

irodalmi folyóiratainkban alig jelennek meg ifjúsági művekről szóló méltatások.

Vita ugyan folyik az ifjúsági irodalomról, ez azonban gyakran elszigetelt, nem kap elég visszhangot (itt elsősorban a *Jelenkorban* és a *Petőfi Népeben* folyó vitára gondolok).

Öröndetes, hogy az ifjúsági irodalomnak külön kiadói, sorozatai vannak (Móra Kiadó, Sirály- és Delfin-könyvek, „pöttös” és „csikos” sorozat stb.), a kritikai visszhang azonban esetenként kevés, vagy nem jut el a magyartanárokhoz.

MIT TEHET A KÖZÉPISKOLA?

Felölőssége óriási. A gondot abban látom, hogy középiskoláinkban két véglet uralkodik jelenleg: az egyik nézet képviselői jórészt a tantervi anyag elsajátításával küzdenek úgy, hogy a tanulók egyéni olvasását nem irányítják (csak a kötelező olvasmányok és ajánlott művek szintjén), időhiányra hivatkozva. A másik vélemény képviselői az I. osztályban azonnal a magyar, s a világirodalom legjelentősebb „felnőtt” alkotásaival ismertetik meg a tanulókat, nem biztosítva a megfelelő átmenetet. Abban az iskolában, osztályban, ahol az első nézet a domináns, az olvasási listán Berkesi András, Szilvási Lajos és Jókai vezet. A második esetben vegyesebb a kép, mert a korosztályuknál (körülményeiknél fogva) érettebb, igényesen olvasó diákok mellett viszonylag nagy számban találhatók krimifalók vagy egyáltalán nem olvasók is.

Tudom jól, hogy a képet nem lenne szabad ennyire „leegyszerűsíteni”, hiszen az a vázoltnál sokkal bonyolultabb. A jelenség azonban mindenképpen nyugtalanító. Tévedés ne essék: nem az irodalmat tanítók műveltségével van baj — sem az általános, sem a középiskolában. Az egyéneknél eltérő, összességében azonban feltétlenül megfelelő. A gondot abban látom, hogy jelenleg nem tudjuk eléggé intenzíven, hasznosan, funkcionálisan irányítani tanítványaink egyéni olvasását, *folyamatos önművelését*.

Nincs meg a szükséges, zökkenőmentes *átmenet* az általános iskola és a középiskola között az olvasóvá nevelésben. E tekintetben az iskolák önmaguk nem boldogulnak. Feltétlenül szükséges az iskolák és a közművelődési intézmények, könyvtárak, művelődési otthonok intenzív, állandó kapcsolatának, együtt-tervezésének, együttműködésének megteremtése! „A nevelési tényezők körének bővítése, a permanens művelődés iránti igény meg-alapozása és fejlesztése érdekében különösen fontos az *iskolák és a közművelődési intézmények szervezett és mindkét pólusról irányított együttműködése*.” (Közoktatásunk megyei feladatai: MSZMP MB 1972. okt. 25-i határozata 20. old.). E természetes igény megfogalmazása egyre inkább a gyakorlati megvalósulás útjára kerül. Salgótarjántól Rétságig a megye több községében, városában ismerték fel, hogy „...e kapcsolatot igényelniük kell iskoláinknak, s kezdeményezniük kell a közművelődés területén dolgozóknak is.” (uo.)

A megyeszékhely középiskoláinak első osztályosait a tanév elején szervezeten elviszik a magyartanárok a megyei könyvtárba. (Elsősorban a Bolyai Gimnáziumban, a Közgazdasági Szakközépiskolában és a Gépipari Szakközépiskolában ismerték fel ennek már eddig is óriási jelentőségét). E látogatások alkalmasak arra, hogy tanulóink megismerkedjenek a könyvtári szervezettel, eligazodjanak a szakszerű útmutatás nyomán a katalógusok világában, hogy személyes kapcsolatot teremtsenek tanárok, diákok és könyvtárosok. Az a jó, ha a látogatást beiratkozás és kölcsönzés követi.

Az utóbbi időben öröndetesen javul a *szakmunkástanulók érdeklődésének*, olvasási igényének felmérése, tudatos irányítása is. A Balassi Bálint Megyei Könyvtár munkatársai nemrégiben fejezték be újabb felmérésüket, s ebben rendkívül figyelemre méltó adatokat közölnek. (Belkó Józsefné módszertani könyvtáros munkája: 1973. I. 1—XII. 31-ig tartó felmérés a kölcsönzésről és kérdőíves tájékozódás.) A megyeszékhelyen működő szakmunkásképző intézetekben tanuló diákok száma 1550, közülük 744 könyvtári tag. A beiratkozott tanulók száma közel van az 50 százalékhoz, s ez még akkor is öröndetes, ha tudjuk, hogy egy részük inaktív olvasó, más részük pedig még nem olvas igényesen. Mindehhez tegyük hozzá még azt is, hogy a városban működő

üzemi könyvtárak (kohász, öblösüveggyári, síkúveggyári) beiratkozott olvasóinak 6—12 százaléka szakmunkástanuló.

Az említett könyvtárakban október—november hóban (átlagosan 2 esetben), egy olvasó 5,4 könyvet kölcsönzött, 70,3 százalékban szépirodalmi, 29,7 százalékban ismeretterjesztő műveket. *Mit olvasnak?* (A lányok többet, a fiúk kevesebbet.) A legolvasottabb magyar szerzők: Rejtő Jenő, Jókai, Rónaszegi Miklós, Berkesi András, Arany János, Mikszáth Kálmán, Gergely Márta és Szilvási Lajos. Külföldi írók: Verne, Cooper, Hemingway, K. May, Dumas, Moravia.

A jelenség nem új, van benne nyugtalanító vonás is, a leglényegesebbnek azt látom, hogy e fiatalok rendszeresen könyvtárba járnak, egyéniségük alakul, a könyvtáros és a tanár figyelemmel kísérheti, finoman alakíthatja ízlésüket. S ami ennél is fontosabb: jó részük akkor is eljár majd a könyvtárba, amikor már nem jár iskolába! A felmérés szól egyébként a családi könyvtárak nagyságáról, az olvasás céljáról, a választás mikéntjéről, motivumairól, a kedvenc témakörökről, szórakozásról, időtöltésről, sajtótermékek olvasásáról, rendezvények iránti érdeklődéséről is. Mindez, mint az elmúlt évi (középiskolások olvasmányai), megérdemelné, hogy publikálják.

A megyei könyvtárban — s hasonló az arány a megye többi helységében is — jelenleg a beiratkozottaknak több, mint egy-negyede középiskolás! (1974. szeptember 10-i adat Salgótarjánban: 5087 beiratkozott olvasóból 1313 középiskolás.) Nem teljesen hiteles adatok szerint középiskolásaink 60 százaléka tagja valamelyik közkönyvtárnak. Elég-e ez? Úgy tűnik, hogy megfelelő arány, bár szerintem az lenne a jó, ha 100 százalékos lenne. Tudjuk, hogy több helyen az iskolai könyvtárak egyre gazdagabb

anyaggal rendelkeznek, egyre jobban töltik be funkciójukat, főként azokban az iskolákban, ahol az iskolavezetés és a magyartanárok közössége szinkronban van a szándékban és a megvalósításban. Ez nem csupán pénzkérdés! Nos, ennek ismeretében sem tartom elégnek a 60 százalékos arányt. A könyvtár meghitt helye lehet diákok és magyartanárok találkozási pontjának. S nemcsak az iskolai könyvtárra érvényes ez. A *közkönyvtárban tartott rendezvényeknek* sajátos hangulatuk van. Az itt tartott magyarórák emlékeztetések, az itt szervezett író-olvasó találkozók hangulata intim, az itt rendezett vetélkedők-fejtörők sikere biztosabb, mint egyebütt.

Nagyszerű rendezvényekről kapunk hírt gyermekkönyvtárakból (Salgótarján, Balassagyarmat, Szécsény stb.), s ilyenkor mindig sajnáljuk egy kicsit, hogy magyartanáraink egy része nem vesz ezekről tudomást... Középiskolás tanárainknak alig egyharmada tagja valamelyik közkönyvtárnak: s ez még akkor is nyugtalanító lehet, ha tudjuk, hogy többségük házikönyvtára rendkívül gazdag, az egyéni érdeklődést kielégíti.

Az ideális megoldás az lenne, ha valamennyi iskolánk és a területén működő könyvtár (ill. művelődési intézmény) megkötne az együttműködési szerződést, s ez gyümölcsöző együttgondolkodást, tevékenységet eredményezne. A legtöbb sikerrel ez ott kecséget, ahol a könyvtáros is pedagógus.

Rétságán pl. a könyvtár igazgatója magyar szakos tanár, s jól ismeri az általános és középiskolai irodalmi tanterveket, pontosan tudja, hogy mit akar, hol kell és hogyan kell segítenie az iskolai irodalomoktatásnak: rendszeresen szervez író-olvasó találkozókat (az iskolák igényeit figyelembe véve), irodalmi évfordulón kiállítás, vetélkedőt. Könyvtári gyakorlatot vezet gimnazistáknak, végzett tanítványai alapfokú könyvtárosi vizsgát tesznek, s érettségi után kisközsegek könyvtáraiban munkát vállalhatnak, vagy továbbtanulásukhoz kapnak nagy segítséget (népművelő-könyvtár szakon, magyar szakon). Hasonló jó gyakorlatot, példát a megye több középiskolájából lehetne említeni (Balassi Gimnázium, Bolyai és Madách Gimnázium, s legújabban Pásztó).

A könyvtári gyakorlaton részt vevő tanulók sokat segítenek társaiknak az olvasmányok megválasztásában, önállóbbak a könyvtárban társaiknál, ők már harmadikos korukra feltétlenül eljutnak Jókai, Mikszáth után a Modern Könyvtár kötetekéig, szerzőinek ismeretéig. Erről beszélt a tapasztalatok összegyűjtése kapcsán a megyei könyvtár csupaszív könyvtárosa, Rétei Ferencné is.

MIT TEHET A SZAKTANÁR?

Ahogy az írástudók felelőségéről beszélünk, beszélnünk kell az írásértők felelőségéről is. Az olvasóvá nevelés kulcsszereplői a magyartanárok. Hiszem és vallom, hogy az *irodalomórát hangulata*, inspiráló hangulatának megteremtése szükséges ahhoz, hogy egyre fogékonyabbá tegyünk tanítványainkat a szépre, az okosra, a racionális-emocionális élmények befogadására, igénylésére. Minden irodalomórán legyen szépirodalmi szöveg olvasása! Vagy tanári bemutatásra, vagy csendes olvasásra gondolok. Az elmélyült, saját tempót figyelembe vevő tanulói tevékenységre utalok, arra az alkalomra, amikor egyéni, csoportonként szabom meg a feladatot. Lehetőséget kell biztosítani az egyéni olvasmányok bemutatására, természetesen előkészítés után. Az előkészítés legyen rövid, újítsa fel az ismereteket, legyen szemléletes, de ne legyen „agyonmagyarázás"! Ne követeljük meg a kötelező tetszést! Legyen szabad diákjainknak ellenvéleményüket is elmondani, s ne haragudjunk azért, hogyha nem mindig fogadják el tanácsainkat! A jó magyartanár törekszik arra, hogy rövid idő alatt megismerje — már az I. osztály első félévében — tanítványait, felmérje érdeklődésüket és pontosan tudja, hogy hová, milyen módszerekkel akar eljutni.

Szakközépiskolai I. osztályban végzett felmérés szerint tanulóink 70—80 százaléka olvasmányait a szülők és a barátok (barátok) hatására választja meg. Egy-egy osztályban is megfigyelhetjük, hogy egymásnak adják a sikerkönyveket tanítványaink. Ezt lehet irányítani is: sok tanárt ismerek, aki saját könyveit is kölcsönzi, s azok kézzől-kézre járnak az osztályban.

„A folyóirat-olvasás könyvolvasóvá tesz, a már olvasót tudatosabb olvasóvá neveli” — mondja e téma szakavatott írója Tüskés Tibor. (Kortárs irodalom a középiskolában; Tankönyvkiadó, Bp. 1970.) Mennyire igaza van abban is, hogy a folyóiratokkal való ismerkedést a népszerű képeslapok, újságok ismertetésével kell kezdeni az I. osztályban! Nem biztos, hogy tanári igényeket is kielégít e termékek irodalmi rovata, de tudomásul kell vennünk, hogy tanítványaink olvassák ezeket. Elsősorban a következőkre gondolok: Ifjúsági Magazin, Magyar Ifjúság, Világ Ifjúsága, Ifjú Kommunista. Esetenként kapjanak ezek is teret az irodalomórán, legyen figyelőjük! Ne felejtjük el: ezek ismerete, tanítványainkkal együttolvasása vezet az Élet és Irodalomhoz, az Új Íráshoz, a Kortárshoz, s végül a Nagyvilághoz.

Minden héten az első irodalomóra (szerencse, ha ez hétfőn van) alkalmas lehet arra, hogy a televízió, a rádió műsoraira irányítsuk a figyelmet. Esetenként ez csupán tájékoztatás, a fontos műsoroknak azonban nagyobb teret kell szentelni. A Rádió- és Televízióújság Könyvespolcunk rovata kikerülhet az osztály falújságjára is. Semmit sem ér az ilyenfajta érdeklődés: „hányan láttátok a műsort?” Kérjünk véleményt, mondjunk véleményt egy-egy felhasználható műsorról! A helyi irodalmi hagyományok ismerete, gyűjtése sokat jelenthet az olvasóvá nevelésben, úgy, ahogyan azt példamutató módon a Madách Gimnázium és Szakközépiskola testülete végzi (pályázatok kiírása, versenyek rendezése), s ahogyan a Mikszáth-kultuszt ápolják Pásztón (prózamondóverseny).

A modern irodalom megismertetésén túli megszerettetése minden magyartanár egyik legszebb feladata. Alkalmassá kell tenni tanítványainkat arra, hogy a bonyolultabb, de mind esztétikumában, mind emberformáló jellegét tekintve korszerűbb művészet hatékony eszköz legyen nevelésünkben. Tévedés ne essék, nem a romantika ellen szólok, hiszen tudom, hogy diákjaink tekintélyes részénél, s a felnőtteknél is Jókai vezet a népszerűségi listán, a klasszikusok közül őt Mikszáth követi. Ez utóbbinak örülhetünk, hiszen „görbeország” írójától tanulhatnak diákjaink jellemábrázolást, a romantikus-realista elemek mesteri elegyítését, valóságábrázolást. Az nem baj, hogy felnőtt vagy fiatal romantikus írásokat olvas, a baj az, ha csak azt olvas, vagy romantikaigény ürügyén szirupos történetekkel táplálják (Dallos Sándor Munkácsy-életrajzára, vagy a Pillangóra, s hasonlókra gondolok).

Az igényes tanár meg tudja láttatni az emberi és társadalmi igazságokat bonyolultabban tükröző modern művészi alkotások esztétikai szépségeit is, s neki nem okoz gondot Ady, József Attila költészete segítségével mai líránk megszerettetése sem. Ezt azonban csak „tisztá szívvel”, csak igényes, tudatos tevékenységgel lehet.

Az igényes tanár meg tudja láttatni az emberi és társadalmi igazságokat bonyolultabban tükröző modern művészi alkotások esztétikai szépségeit is, s neki nem okoz gondot Ady, József Attila költészete segítségével mai líránk megszerettetése sem. Ezt azonban csak „tisztá szívvel”, csak igényes, tudatos tevékenységgel lehet.

CSONGRÁDY BÉLA

Kultúra és közösség

A vegyes emlékü „Népművelési Értesítő” helyett ez évtől „Kultúra és közösség” címen jelenteti meg elméleti folyóiratát a Népművelési Intézet. A kétségtelen jó szárdéktól vezérelt „Értesítő” számonkénti egy-két publikációjának sikerült ugyan élet- és valós „problémaközelben” maradni, figyelemre méltónak bizonyult a lap nemzetközi orientációja, azonban a rendszertelen megjelenés, az öncélú tudományoskodásba meredő tanulmányok gyakori közlése, a nemzetközi változtatás képességének — vagy szándékának? — hiánya radikális megoldás irányába terelte a kiadványt: új folyóirat lépett a helyébe.

A bemutatkozáskor, induláskor különösen oly lényeges címválasztás nem kis gondját jól oldotta meg a kiadó és az újjászervező-dött szerkesztő bizottság: a száraz, keveset mondó, konvencionális címet egyértelműben tartalmasabbra, az Intézet és a szerkesztők szándékait, célkitűzéseit kifejezőbbre sikerült változtatni. Aligha vitatja ugyanis bárki — különösen nem napjainkban, a közművelődés növekvő társadalmi szerepének időszakában —, hogy a címben szereplő fogalmak szocialista társadalmunkban egymást feltételező, kiegészítő, egymással szorosan összefüggő tartalmakat takarnak. (A közösség által, a közösségben, a közösségért végzett kulturális tevékenység ugyanakkor nem választható külön az emberi életet meghatározó módon átfogó lényegi mozzanattól, a munkától sem, minekután végső soron nem beszélhetünk a munkától elszakított kulturáról, s fordítva. Ha pedig közösségről szólunk, éltető elemére, a munkára is gondolnunk kell, mint ahogyan Arzél György, a Központi Bizottság márciusi ülésén mondotta: „Miből áll a mi új »életreceptünk«? Mondjuk meg jó előre: nincs ebben semmi csodaszor. Legfőbb elemei jól ismertek: a munka, a közösség, a kultúra — és e háromnak szerves, szocialista egysége.”)

Jól példázza ezt az összefüggést a folyóirat „vezércikknek”, „programnyilatkozatnak” is felfogható bevezető tanulmánya, amely Miklós Pál tollából „A közművelődés társadalmi szerepéről” címmel jelent meg. „A közművelődés egész tartalmának olyan-

nak kell lennie, hogy a közösségi erkölcsöt és a közösségi felelősséget, röviden a közösségi tudatot erősítse és minél magasabb szintre emelje... A közösségi tudatnak az egyik fontos közvetett fejlesztője, egyben az egész szocialista közművelődésnek lényeges tartalmi meghatározója a közművelődés aktív jellege” — írja egyebek közt a szerző a párt közművelődés-politikai határozatának szellemét tükröző, a szemléletformálás jegyében fogant cikkében. Hasonló gondolatokat fogalmaz meg Vitányi Iván — az Intézet igazgatója, s egyben e folyóirat főszerkesztője — is „A szocialista művelődés elméletéhez” című tanulmányában, mondandója summájaként keresvén annak a lehetőségét, hogy hogyan lehet „jelszerű tömörséggel” kifejezni a szocialista kultúra lényegét: „a kultúra közkinccsé tétele a nép minden rétegében + a szocialista tartalom döntő szerepe + aktív-alkotó-közösségi jelleg = szocialista művelődés.”

A „Kultúra és közösség” a továbbiakban művészetszociológiával (Józsa Péter: Festmények hatása), Szent-Györgyi Albert szegedi éveinek bemutatásával (M. Kiss Sándor: „...a népeket szellemi egységbe kössük össze...”), egy pszichológiai vizsgálat tanulságaival (Sági Mária: A kulturális aktivitás pszichológiai tényezői), folklór-kutatással (Lévai Júlia: A folklór valósága; Sipos Zsuzsa: Népművészetünkről), módszertani kérdésekkel (Deme Tamás: Esztétikai nevelés az iskolában) foglalkozik, s a hagyományt megőrizvén „Horizont” című rovatában a ludwigshafeni tanácskozás anyagaiból közöl részleteket az ifjúság és a film kapcsolata kérdéskörben.

Egy szám alapján még nem körvonalazódik egyértelműen egy folyóirat arculata, nem tudni, melyek lesznek az állandó rovatai, fő kutatási témái stb. Az azonban biztosnak látszik, hogy jó úton haladva indult el az új folyóirat, létének jogosságát, célkitűzéseinek realitását egyrészt igazolja, másrészt megerősíti az a kedvező légkör, az a növekvő érdeklődés, amely a közművelődési párt-határozat feldolgozása nyomán országsszerte tapasztalható a művelődés, a műveltség, a kultúra kérdései iránt.

E folyóirat jellegéből adódóan elsősorban a Népművelési Intézet tudományos munkatársainak, kutatóinak nyújt publikációs lehetőséget — mint ahogyan az első szám esetében is történt —, kívánatos lenne azonban a „belterjes” jellegét elkerülendő tuda-

tosan tágítani a szerzők körét. Még jelentősebb gondnak látszik az országos terjesztés megoldatlansága, ugyanis a folyóirat — lévén a Népművelési Propaganda Iroda kiadványa — nem vásárolható meg csak úgy egyszerűen a hírlapárusoknál. Ez azzal a veszéllyel jár, hogy sok olyan olvasót — szakembert és érdeklődőt egyaránt — veszít el a lap, aki nem is tud letérőről: s így hatóköre eleve szűkebb a kívánatosnál és a megérdemelnél.

Varga Imre: Hósi emlékmű